

Bor – művészet - századforduló

Művésznők, nőművészet

*A magyar képzőművésznők társadalmi helyzete
a századfordulón*

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
A dolgozat elé	2
1. fejezet – Bevezetés	3
2. fejezet - A nők társadalmi helyzete hazánkban	4
3. fejezet – Képzőművészet és társadalom	8
3.1. A nők a képzőművészetben	9
4. fejezet – Az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezde és a Női Festőiskola	11
4.1. Rövid története	12
4.2. A növendékek társadalmi összetétele	14
4.4. Ösztöndíjak, jutalomdíjak	16
4.5. Tanterv és képzés	17
4.6. Vizsgálat, képesítés és elhelyezkedés	19
5. fejezet – A Magyar Képzőművésznők Egyesülete	21
6. fejezet – Művésznő, művész a nő?	25
6.1. De hogyan vélekednek a férfiművészek? - vallomások	26
6.2. Diszkrimináció	29
6.3. A művésznők problémája	31
6.3.1. Hivatás és család	32
7. fejezet - Művésznőportrék	39
7.1. Fehér Kálmánné Boemm Ritta (1869-1948)	39
7.2. Nagy Sándorné Kriesch Laura (1879-1966)	40
7.3. Undi Mariska (1877-1959)	42
7.4. Soós Elemérné báró Korányi Anna (1870-1947)	43
8. fejezet – Összegzés	46
Felhasznált irodalom	48

A dolgozat elé

A kutatás során és a dolgozat írása közben érdeklődésem az eredeti tervekhez képest némiképp más irányt vett, ezért a címben jelzett „bortematika” a jelen szövegváltozatból egyelőre kimaradt. A későbbiekben azonban tervezem ennek a témakörnek a feltárását is. Amennyiben a bírálók dolgozatomat bemutatásra javasolják, a tavaszi versenyen szóban szívesen kitérek majd erre a területre is. Megértésüket köszönöm!

1. fejezet – Bevezetés

“Nem nőként akartam elismertetni magamat, hanem művészként. Arra vágytam, hogy egy olyan szerelmet találjak, amelyben művészként és nőként is értékelnek. Viszont az a művészeti keret, amiben a művészetemet és magamat is meg akartam valósítani, tulajdonképpen nem egyértelműen kapott támogatást. (Ezt a nők sokkal könnyebben megadják a férfiaknak). Hosszan tartó nagy barátságaim viszont voltak és vannak, és azok megerősítettek.”

(Drozdik Orshi)

Dolgozatomban a századfordulón (1867-1914) alkotó magyar képzőművésznők társadalmi helyzetét kívánom bemutatni a teljesség igénye nélkül. A témát nem művészettörténeti oldalról közelítem meg, hanem társadalomtörténeti szempontból, ezért a dolgozatom nem művekről, hanem művészekről szól. Arról, hogyan változtak meg a női szerepek a korábbiakhoz képest, a művészi hajlamot magukban érző nők miként bizonyíthatták tehetségüket, milyen áldozatokat kellett hozniuk emiatt és hogyan fogadták őket az ellenkező nem képviselői.

A történelem során mindig a nők tették ki a társadalom felét, ennek ellenére igen keveset foglalkoztak történetükkel. Világszerte az 1960-as évektől kezdett fontossá válni ennek a nemnek a megismerése. Kezdetben a nőnevelés, a választójogi mozgalmak és a női munka történetének vizsgálatával foglalkozott a nőtörténet-írás. Később a történészek azt próbálták feltárni, mivel járultak hozzá a nők a történelmi fejlődéshez; a nőmozgalmak, női jogokért vívott harc leírása témakörök tartoztak ide.

Hazánkban a mai napig nem kimerített a nőtörténet-írás témaköre. Napjainkban a korábbi szemlélet helyett új kutatási kiindulópontok jelentek meg: a nő, társadalomban betöltött szerepét vizsgálják, azon belül nagy figyelmet fordítva a férfi-nő kapcsolatra.

2. fejezet - A nők társadalmi helyzete hazánkban

„A nő, kinek maga a természet rendelt kenyérkeresőt és védőt a sors csapásai ellen, e gyöngé nő, ki nincs küzdelemre teremtve, kénytelen önmaga kenyerét megkeresni. És ez szomorú jele az időknek. Azelőtt erre nem volt eset, vagy nagyon ritkán, de ma, midőn az agglegénység csúnya kultuszát maga a megélhetés nehézsége tette divatossá, midőn a leány hiába várja a kérőt, a férjet, kénytelen maga megkeresni a kenyerét, és ezért lépnek oly sokan nőtanítói pályára” – írta a Magyar Háziasszony, a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyletének hivatalos lapja 1884 novemberében.¹

A 19-20. század fordulója a női szerepek szempontjából az átmenet korszaka volt Magyarországon és máshol egyaránt. A hagyományos női szerepek mellett megjelennek újabbak. A nők külső kényszerből, vagy belső indítatásból egyre gyakrabban választanak maguknak valamilyen hivatást.

A nők számára még a múlt században is a legfontosabb társadalmi feladat a férjhezmenetel volt. Ám a kiegyezés körüli évek szellemi, illetve ipari átalakulásával párhuzamosan átalakultak a családstruktúrák is. Általánossá kezdett válni a kisebb családi egység (férj, feleség, gyerekek) kialakulása a korábbi, több generációs együttéléssel szemben.

Bár korábban sem ment férjhez minden középosztálybeli nő, de a rokonok képesek voltak eltartani őket. Majdnem minden családban élt néhány vénlány, akik elsősorban a háztartás vezetésében szorgoskodtak. Társadalmi státuszukat azonban megtartották, nem estek ki eredeti közegükből, mint azok az eltartó nélkül maradt özvegyek vagy leányok, akik – egyéb képzettség híján – cselédnek, háztartásvezetőnek, társalkodónőnek vagy nevelőnőnek mentek.

Ugyancsak a korra jellemző érvelés szerint azért nem dolgozhat a nő, mert ha férjhez megy, a kettős kötelesség kimerítené és a „gyermekai elgyöngülve jönnének világra, s karjai közt halnának meg”. Elterjedt egy olyan vélekedés is, hogy a nők egyszerűen alkalmatlanok a

¹ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

szellemi munkavégzésre: agytérfogatuk kisebb a férfiakénál, s a tanulás oly megerőltető lenne számukra, hogy tönkremenne az egészségük, de legfőképpen az idegrendszerük.²

Ez a fajta munkától való óvás természetesen csak a középosztálybeli nőkre voltak érvényesek, hiszen a mezőkön robotoló, gyereküket a hátukhoz kötöző parasztasszonyokat vagy a bányák mélyén embertelen, nehéz munkát végző nőket korántsem féltették. Olyannyira, hogy az egészségre káros munkahelyeken is főként nőket vagy gyermekeket foglalkoztattak, „természetesen” feleannyi bérért. „Szívesebben élek, akárhogyan is néhány esztendeig, mint hogy azonnal éhen haljak” – válaszolta egy ólomgyári munkásnő arra a kérdésre, hogy miért dolgozik az egészséget károsító munkahelyen.³

A jómódú középosztálybeli hölgyek közül is sokan álltak munkába, de általában csak kényszerből (férjük, vagy apjuk halála miatt). Viszont kitűnően kormányozták a földbirtokot, igazgatták a gyárat, üzletet, műhelyt. A statisztikai adatok szerint már a nyolcvanas években is feltűnően sok cég tulajdonosa volt nő, sőt sok helyütt cégvezetőként is ők szerepeltek. Ezt a fajta, kényszerűségből történő munkavégzést a társadalom még elfogadta, azt a lehetőséget viszont, hogy a középosztálybeli nők szabad elhatározásukból dolgozzanak, tanuljanak, sőt egyetemre járjanak mélyen ellenezte.

1868-ban alapította Veres Pálné Beniczky Hermin a Nőképző Egyesület, „mely nemünknel a tudományok megkedveltetését eszközölné, hogy eltartó nélkül maradt nőtársain segítsen”. A hölgyek leánynevelési intézetekben kapott oktatás folyamán csak háztartási ismereteket, kevés francia nyelvet, zongorát, kézimunkázást, festegetést tanultak, ezek pedig nem voltak elegendőek a munkavállaláshoz. Éppen ezért az egyesület szorgalmazta a „nők számára egy országos női főtanoda országos költségen való felállítását is”. Erre azonban 1875-ig várni kellett, amikor is Trefort Ágoston állami felsőbb leányiskolákat hozott létre. Viszont 1870-ben Nőiparegyletet alapítottak a pénzkeresetre szoruló magányos nők számára, hogy kézimunkájukat eladják, vagy valamilyen módon foglalkoztassák őket. 1873-ban már

² DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

³ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

Nőipariskola is működött, ahol a leányokat különböző mesterségekre – hímzés, varrás, szabás, művirágkészítés – tanították. Itt középosztálybeli lányokat képeztek – hiszen munkáslányok már régóta dolgoztak ilyen területen.⁴

Az értelmiségi pályák közül először az oktatás nyílt meg a nők előtt: „A tapasztalás is azt bizonyítja, hogy a nők elemi oktatásra nagy sikerrel alkalmazhatók.” – nyilatkozta Tisza Kálmán 1871-ben, akinek három női tanítóképezde felállítása kötődik a nevéhez. De elhelyezkedhettek a nők postáskisasszonyként és hivatalnokként is – bár ez utóbbi nehezebbnek bizonyult. Illésy Györgyné Ember Lina kérelmet nyújtott be a képviselőházba, hogy alkalmazzák őt gyorsíróként. Somssich Pál házelnök ki is jelentette: „Míg én elnök leszek, addig asszony ebbe a terembe nem teszi be a lábát.” Deák Ferenc viszont azon a véleményen volt, hogy „olyan egyént, aki valamit tud, és tudását érvényesíteni akarja, csupán azért, mert nő, elutasítani nem lehet.” Hatására az országgyűlés megszavazta, hogy Illésyné alkalmazását elvben nem ellenzi, viszont mégsem az országgyűlés soraiban kapott helyett, hanem a törvényszék kereteiben foglalkoztatták. Viszont ezek után már egyre több tisztviselő nő kapott munkát.⁵

Európában Svájc nyitotta meg először az egyetemek kapuit a nők előtt. Itt végzett az első magyar orvosnő, Hugonnay Vilma is. Ferenc József császár 1896-ban engedélyezte, hogy nők is látogathassák a magyar egyetemek bölcsészeti és orvosi fakultásait. A Nőképző Egylet szervezésében pedig 1896. október 2-án megnyílt az első leánygimnázium is.

Hazánkban is megnőtt az igény arra, hogy a nők is tanulhassanak egyetemeken, és nekik is legyen választójoguk. Ennek érdekében nőmozgalmak, nőszervezetek alakultak sorra. A magyar nőmozgalom legismertebb harcosa Bédy Schwimmer Rózsa volt. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének gróf Apponyi Albert neje lett az elnöknője, míg 1904-ben a Feministák Egyesülete Glücklich Vilma vezetésével alakult meg.

⁴ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

⁵ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

A kor és a nők előre haladásával a férfiak véleménye is enyhült. A századfordulón már így vélekedtek a nők társadalmi helyzetéről: “A nő - akkor is, ha tanul vagy munkát vállal - maradjon meg női hivatásánál, ne akarjon férfi lenni, férjével vetélkedni!” Wekerle Sándorné úgy vélte, hogy a társadalmi átalakulások ellenére a nő megmaradt, és meg is kell, hogy maradjon a "családi élet konzerválójának”.⁶

⁶ IQDEPO: *Magyar nők a dualizmus korában: A nők hivatásáról*, <http://iqdepo.hu/dimenzio/21/21-03-03.html>

3. fejezet – Képzőművészet és társadalom

A századfordulón a képet festő, vagy a szobrot alkotó művészeti pályát elsősorban a férfi szakmával azonosították.

A képzőművészek pontos számának meghatározása nem könnyű feladat, hiszen az országos népszámlások foglalkozási statisztikáiban nem található külön „képzőművész” kategória. Az 1881-es népszámláláskor a 125 306 főt számláló „értelmiségi kereset” kategóriába országosan 2051 író és művész szerepelt. Itt találhatók a képzőművészek is, akik számát külön nem adták meg, ezért arra csak következtetni lehet. 1890-ben és 1900-ban a festő- és szobrászművészek a „polgári és egyházi közszolgálat és szabadfoglalkozások” rovatban számoltattak össze, de ezen belül a képzőművészek számát külön ekkor sem részletezték.⁷ Tehát a korabeli népszámlálási statisztikák nem teljes körű népvizsgálatra épülnek.⁸

Ez a tény, valamint az, hogy nehéz meghatározni a műkedvelőket, valamint az amatőr és a hivatásos művészek közötti különbségeket, csak tovább nehezítik a művészek számának meghatározását. Nem beszélve arról, hogy nehéz megtalálni a határt az iparosok és a művészek között. Az 1900 körüli statisztikák ebben a kérdésben úgy döntöttek, hogy azokat sorolták a festő- és szobrászművész kategóriába, akik úgynevezett akadémiai (azaz művészeti főiskolát) végeztek, a többieket iparosként kezelték. Képzőművészeti tevékenység aktív gyakorlásához azonban nem volt szükség diplomára. Bárki a nyilvánosság elé léphetett műveivel, hiszen a technikai és a szemléleti tudást akár magántanár segítségével is elsajátíthatta.

Ezen adatokból látszik, hogy nehéz meghatározni a képzőművészek számát. De miért is fontos ez számunkra? Azért mert a nőket nem sorolták be foglalkozás szerint, ők a „nő” kategóriát kapták a népszámlálások során, ezért a nőművészek számára a férfiakéhoz képest tudunk csak

⁷ Csak az 1900-as népszámlálástól kezdve említik külön az írókat és más művészeti foglalkozásúakat, köztük a képzőművészeket.

⁸ SZÍVÓS Erika: *A magyar képzőművészet társadalomtörténete 1867-1918*, Budapest, ÚMK, 2009, 56-57. oldal

következtetni. Kvantitatív elemzések szerint a férfiakéhoz képest számuk jóval kevesebb, körülbelül a 10%-uk.⁹

A képzőművésznők számát azért is nehezebb megállapítani, hiszen az ő esetükben a pénzkeresés nem volt elfogadott tevékenység, ez a tény pedig tovább nehezíti a számuk meghatározását.

A művészek megszámlálásának elősegítése volt az 1864 és 1968 között megjelent Zádor Anna és Genthon István által szerkesztett négy kötetes Művész Lexikon, mely a művészek primer adatai mellett (név, születés és halálozás éve) a művészetükre vonatkozó fontosabb információkat is tartalmazta. 1915-ben jelent meg Szentiványi Gyula és Szendrei János szerkesztésében a Magyar képzőművészek lexikona, mely csak az első, 1915-ös kötetet (A-B) élte meg.

A kiállításokon készült művészkataszterek is jó alapot adnak a művészek számának meghatározásának.

3.1. A nők a képzőművészetben

A nőket évszázadokon keresztül a képzőművészet tárgyának, témájának tekintették. A századfordulón virágzó szecesszió hatására a nők ezen szerepe még inkább megerősödött, hiszen az alaptémák közé tartozott a nők ábrázolása. A festményeken, grafikákon, iparművészeti tárgyakon a nő, mint a vonal vagy, mint ornamentika jelent meg. Jellemző volt a mozgás közben ábrázoló vékony, hajlongó test, mely fűzőt nem viselt, a laza haj és a lenge ruha, melyeket, mintha a szél fújna. A századfordulóra a nők már nem csak a művészet tárgyaként, hanem alkotójukként jelentek meg.

A hagyományos női szerepek mellett megjelennek újabbak is a nők életében. Külső kényszerből, vagy belső indítatásból gyakran választanak magunknak valamilyen hivatást. Érdekes kérdés, hogy a képzőművészet mennyire jelentett számukra karrierlehetőséget, vagy

⁹ SZÍVÓS Erika: *A magyar képzőművészet társadalomtörténete 1867-1918*, Budapest, ÚMK, 2009, 56. oldal

egyáltalán erről volt-e szó, nemcsak hasznos időtöltésről; milyen szinten tudtak professzionálisan alkotni, vagy csak amatőrként tevékenykedtek. Emellett – ami a férfiak számára is fontos volt – hogyan tudták összeegyeztetni a tradicionális női szerepeket az új hivatással.

Bár így is nagy ellenállásba ütközött az a tény, hogy a nők a képzőművészetet hivatásként választják, mégsem váltott ki akkora ellenállást, mint más szakmáknál való jelentkezésénél. Ennek oka az, hogy már az egész 19. században elfogadott, sőt az arisztokrata körökben kötelezőnek számított a nők rajzképzése. A jólneveltség fokmérőjének tekintették úgy, mint a zenetanulást, vagy mint a francia nyelv tanulását.

A rajztanulás idővel - magántanárok mellett - a leánynevelő intézetek, tehát állami oktatásában is szerepelt. 1871-ben jött létre az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezde és a Női Festőiskola, mely a férfiak oktatása mellett a nőket is vállalta „természetesen” a férfiakéval nem teljesen megegyezően.

4. fejezet – Az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezde és a Női Festőiskola

Dolgozatom e fejezetében képzőművész-növendékek mellett a rajztanár-tanoncok képzésére is kitérek, hiszen jellemző, hogy a festészetből megélni nem tudó festőművészek gyakran választják hivatásul a rajztanítást.

A kiegyezés előtt államilag finanszírozott magasabb szintű leánynevelői intézet nem működött magyar területeken. Felsőoktatási intézményekben ekkor még nem tanulhattak hölgyek, mivel biológiaiilag alsóbb rendűnek tartották őket, így nem voltak érdeemesek ilyen intézmények látogatására.¹⁰ A tanulni vágyó hölgyek különböző magán-, illetve egyházi kézben lévő középszintű leánynevelő intézményekben szerezhettek zenei, idegen nyelvi, tánc és rajz ismereteket, valamint a külföldön ekkor már létező intézményekben (művészeti centrumokban) építhették tudásukat. A női, amatőr művészeti (és így a képzőművészeti tevékenység) a jólneveltség fokmérőjét jelentette. A hatvanas évekre a rajztanítás bekerült a legtöbb leányiskola alaptantervébe, így ez a tevékenység a társági élet és a középréteg kulturális önmeghatározásának nélkülözhetetlen részévé vált. Az ekkor kibontakozó nemzeti tudat erősítésének meghatározó alapjaként szolgált a hölgyek effajta tudása.

A kiegyezést követő években felszínre törő liberalizmus újraértelmezi a nők politikai, társadalmi, kulturális szerepkörének, valamint a családban és a társadalomban eddig betöltött szerepét. A középosztályban élő nők társadalmi szerepkörét kiszélesíti az új feladatok elsajátítása: munkába állnak, különböző iskolákban tanulnak. Ezzel együtt külföldi mintákra létrejönnek az ezeket a folyamatokat elősegítő nőszervezetek.

Kezdetben a női képzőművészetet műkedvelő és amatőr, de a nemzet és a család életét veszélyeztető gyakorlattal azonosították. Az állami kézbe kerülő oktatás lehetőséget adott arra, hogy az eddig nem hivatásos női tevékenységként jelzett művészetet hivatásosnak tekintsék.

¹⁰ KÉRI Katalin: *Hölgyek napernyővel: nők a dualizmus kori Magyarországon, 1867-1914*, Pécs, Pro Pannonia, 2008, 41. oldal

De a nők ezen oktatását sem a szakmai kritika, sem a közvélemény nem támogatta. Ennek hangot is adtak a kor különböző újságjainak hasábjain.

A nőszervezetek azonban a nőkben rejlő képességek kihasználásával az önálló munkavégzési és így az önfenntartási lehetőséget látták a professzionális képzőművészeti tevékenységekben. Ez egyszerre kulturális és gazdaság emancipációt is jelentett.

*"Érzem azt, hogy most már hivatásom van, s hogyha ezt követem, önállóságra vergődhetem, talán hazámnak hasznos tagja lehetek."*¹¹

(Röszner Adél levele Kelety Gusztávhoz, 1882. június 21.)

4.1. Rövid története

Az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezde feladata volt "a jelenkor igényeinek s az ország szükségeinek megfelelő rajztanárok szakbeli kiképzése, valamint tehetséges ifjaknak, kik a képzőművészetek valamely ágára, különösen pedig a festészetre szánják magukat, a hivatásukra szükséges ismeretek alapos megszerzésére alkalmat nyújtani".¹²

A Mintarajztanoda megalakulása óta (1871) lehetőséget nyújtott azon nők számára, akik képezni, megmutatni szerették volna magukat, tehetségüket. Ez nagy előrelépést jelentett a magyar közművelődési életében, hiszen, korábban állami keretek között nem tanulhattak a hölgyek képzőművészetet, csak magánúton. Az iskola szabályzata kimondta, hogy "a gyakorlati szakok tanfolyamaiban, míg a helyiség engedi, nők is vehetnek részt, ha a szabadkézi rajzolásból kívánt előkészültséget [...] igazolták." Így a növendékeket tömörítő

¹¹ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002 <http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

¹² SZÉKELY Bertalan: *A figurális rajz és festés elvei : melyek a M. Kir. Országos Mintatanoda...*, Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1877, 12. o.

úgynevezett "női osztály" működhetett, de a férfiaktól elválasztva, külön tanteremben és külön tanterv alapján.¹³

Az 1885/1886-os tanévig a Mintarajziskola volt az egyetlen nőket is foglalkoztató oktatási intézmény magyar területeken. Ekkor Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszter létrehozta "a nők számára berendezett magyar kir. festészeti tanfolyamot"¹⁴, amely női festészeti mesteriskolaként működött Lotz Károly igazgatása alatt. A két iskola hivatalosan egymástól független, különálló intézmény volt az 1890/1891-es tanév végéig, mikor a női festészeti tanfolyamot gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletére beleolvasztották az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezdébe. Helyhiány miatt az 1893/1894-es tanévtől új helyre költözött az intézmény, a Várbazár teremsoraiba. A térbeli elkülönülést szervezeti szeparáció követte: az 1897/1898-as tanévtől Wlassics Gyula intézkedésével a női festészeti iskola - mint magasabb művészeti képzést nyújtó női mesteriskola - kivált a Mintarajztanodából. Az új intézmény igazgatója és tanára Deák Ébner Lajos lett. Az 1908-1909-es tanévtől hatályba lépő újabb, centralizáló miniszteri rendelet megszüntette a mesteriskolák különállását, így a női festőiskola beolvadt az ekkor alapított Képzőművészeti Főiskolába.

1902/1903-as tanévig a rajztanítónőket és a művésznőket azonos tanrend szerint tanították. Ekkor külön választották a két képzést, így a művésznő-növendékek a férfi művésznövendékekkel azonos képzésben részesülhettek hasonlóan a rajtanárnak tanuló nőkhez és férfiakhoz. Azonban a rajztanítónők "speciális igényüknek megfelelően" a rajztanárnak tanuló férfiaktól eltérő tanterv alapján tanultak az 1920/1912-es tanévig.¹⁵

A női festőiskolában az "alakrajz (arczképfestés)" és "tájképfestés (virág és csendélet)" tantárgyait tanították; a beolvasztás után a tanterv a negyedéves művésznövendékek számára előírt anyagot követte: alakrajzot és festést, "élő fej minta festését", elemi kompozíciógyakorlatokat, alak-, tájkép-, és csendéletfestést. A női festőiskola növendékei

¹³ *Vasárnapi Újság*, 1871. november 19., 593. o.

¹⁴ *Vasárnapi Újság*, 1885. október 11., 665. o.

¹⁵ BICSKEI Éva: *A női osztály = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

megalapították a Nők Képzőművészeti Egyesületét; első kollektív kiállításukat 1909 tavaszán rendezték a Nemzeti Szalonban.¹⁶

4.2. A nőnövendékek társadalmi összetétele

Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezdében tanuló nőnövendékekről kevés információ található az intézmény Értesítőiben, míg a férfiakról részletes adatokat tudhatunk meg többek között arról, hogy hányan iratkoztak be az adott évre, rendes, vagy rendkívüli hallgatóként tették-e ezt, rajztanár vagy festő képzésre jelentkeztek, ezek mellett információt találunk a vallásukra, korukra és előképzettségükre vonatkozóan is.¹⁷ A nőnövendékekre vonatkozóan nem találunk ilyen kategóriákat, csak egyet: “nő”.

A Mintarajztanoda női osztálya illetve a női festőtanfolyam növendékei társadalmi helyzetüket, családi állapotukat, vallási hovatartozásukat és előképzettségüket vizsgálva igen különbözőek.

A nőnövendékek túlnyomó többsége hajadon: szüleikkel, illetve özvegy édesanyjukkal, nyugdíjazott apjukkal, gyámjukkal, vagy teljesen elárvultan élő fiatal nők, akiknek az intézmény nyújtotta professzionális képzettség - a munkába állás lehetősége - létfenntartásuk egyetlen biztosítékát jelenthette. Alacsonyabb számban voltak jelen özvegyek, akik képességeiknek és adottságaiknak megfelelő, megélhetést nyújtó képzést kerestek. Megtalálhatóak a férjezett, családos nők is, akik csak idősen, a gyerekek felnevelése után fogtak bele képzőművészeti tanulmányaikba. Kis számban fiatal, férjezett nőket is találunk -

¹⁶ BICSKEI Éva: *A női osztály = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

¹⁷ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002 <http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

esetükben nemcsak erős elhivatottsággal, hanem a család, a férj támogatásával is számolhatunk, amely igen ritka és új jelenség a korban.¹⁸

A fenti vizsgálati szempontok mellett nem felejtendő el a nőnövendékek családjában előforduló művészek vizsgálata sem, hiszen - a férfi tanulókkal ellentétben - a felsőfokú képzőművészeti képzettség felértékelése és életpályaként való választása magasabb társadalmi csoportokból származó, művelt, művészeteket kultiváló családi légkörben felnőtt nők számára volt lehetséges. Ugyanakkor a lánytestvérek viszonylag magas száma tapasztalható az intézmények életében.

A nőnövendékek rajztanári és festőművészeti képzésben egyaránt túlnyomóan középrétegi származásúak. Nemesi ranggal rendelkező növendékek kevesen voltak, ennek oka a professzionális foglalkozásoktól való idegenkedés, a női keresőtevékenység elítélése és a magánúton szerzett műkedvelői gyakorlat lehet.

Vallási alapon is megosztott volt a nőnövendékek aránya, ennek oka, hogy 1869 és 1910 között Magyarország vallásilag sokszínű volt. A lakosság fele római katolikus volt, 14 százalék református, 13 százalék ortodox, 11 százalék görög katolikus, 7 százalék evangélikus és 5 százalék izraelita. Néhány nemzetiség vallásilag is homogén közösséget alkotott. A magyar nemzet nagyobb része a római katolikus egyházhoz tartozott, de főleg az ország keleti felében nagyon nagy számban éltek reformátusok.¹⁹ A női festészeti tanfolyam hallgatói között a római katolikusok és a protestánsok aránya magasabb az országos átlagnál (általában 54-57%, illetve 20-28% között mozog), az izraeliták száma viszont általában háromszorosa az ország népességén belüli arányuknak (12-15%). A magasabb számarányok a görög katolikus és a görögkeleti vallásúak elhanyagolható számának köszönhető.²⁰

¹⁸ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképződjében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZÓKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

¹⁹ ROMSICS Ignác: *Magyarország története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2008. 60-61.

²⁰ BICSKEI Éva: *A női osztály = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZÓKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

A nőnövendékek előképzettsége változó, de hasonló utak fedezhetőek fel bennük. Jellemző, hogy a magánoktatásban - ezen belül művésztől kapott magán-rajzoktatásban - részesülők magas számaránya fokozatosan csökken, majd eltűnik, ugyanakkor kezdettől fogva megtalálhatók a magasán és színvonalasan képzett - alsó fokú tanítónői diplomával rendelkező, polgári és felsőbb osztályokat végzett - nők.

4.4. Ösztöndíjak, jutalomdíjak

A nőnövendékek a férfiakhoz képest kevesebb ösztöndíjban részesültek. Általában elmondható, hogy egy évfolyam összes nőhallgatói között az ösztöndíjasok aránya egyharmada vagy maximum fele a férfi ösztöndíjasok arányának, és csak az utolsó két tanévben emelkedik efölé az érték fölé. Ekkor a női ösztöndíjasok aránya a férfi ösztöndíjasok arányának háromnegyede.²¹

Nők kevesebbszer és nehezebben kaphattak ösztöndíjat. Ha kaptak, akkor az ösztöndíjuk mértéke a legalacsonyabb férfi hallgatói ösztöndíjjal volt azonos, vagy még annak összegét sem érte el vagy azt csak elvétve haladta meg.

1905/1906-ban például, a férfiak legalacsonyabb, második évfolyamos ösztöndíja 200-300 korona, a harmadéveseké általában 400-500 korona, a negyedéveseké magasabb, a művészhallgatóké 100-500 korona között változott. A nők 100 és 300 korona közötti ösztöndíjat kaptak. A férfi továbbképzősök, rendkívüli hallgatók, illetve művésznövendékek nagy számban és magasabb összegben kaptak állami ösztöndíjakat, a női továbbképzősök, rendkívüli hallgatók és művésznövendékek közül - néhány esettől eltekintve - senki sem kapott, a női festészeti tanfolyam látogatói közül pedig senki sem kaphatott állami ösztöndíjat. A női festészeti tanfolyam női hallgatói az intézmény szabályzatának megfelelően ösztöndíjra vagy állami segélyre igényt nem tarthattak.²²

²¹ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképződében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002 <http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

²² BICSKEI Éva: *A női osztály = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

A tanév végén hagyományosan a szorgalom felélesztése és fenntartása végett a legjelesebb növendékek között jutalomdíjakat osztottak ki. A hallgatók számarányához képest alacsony arányban ítéltek meg nőknek ezt a díjat. A tanítványok egyharmadát kitevő nőnövendékek csak egytizede-egynegyede volt díjazott.

4.5. Tanterv és képzés

A férfi és a nőnövendékek tanterve nem volt azonos. Ezen folyamatosan, több hullámban próbáltak változtatni, de mindvégig eredménytelenül. A nőnövendékek képzését az első években az intézmény szabályzata értelmében csak gyakorlati órák jelentették, ezzel egy időben a "rajztanárok és tehetséges ifjak számára" a gyakorlati oktatást "elméleti tanfolyamok" egészítették ki.²³

A 90-es években a "kezdő" és "haladó" csoportok kialakítása mellett bővült a nőnövendékek tanrendje elméleti tantárgyakkal is. Bevezették az általános nevelés- és oktatástant, a geometriát, a magyar irodalmat, a színes ékítményt, a szemléleti látszattant és a vízfestést. Az új tantárgyak közt a vízfestést kifejezetten "női" tantárgynak számított, melyet a női igényeknek és képességeknek megfelelő művészeti ágnak tartottak. Emellett a tantárgyhoz tartozó feladatkör - "edényneműek, csendéleti tárgyak, virágok, különböző növények [...] hímzési s szövetminták, iparművészeti tárgyak természet utáni megfestése"²⁴ - elősegítette a századfordulón felértékelődő, nemzeti formanyelvvel átítatott iparművészeti képzést is.

A nőnövendékek tantárgyainak jelentős bővítésére az 1897/1898-as tanévben került sor az intézmény céljainak meghatározásával együtt: "a jelenkor igényeinek s az ország szükségeinek

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

²³ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZÓKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

²⁴ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZÓKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

megfelelő rajztanárok szakbeli kiképzése, valamint tehetséges ifjaknak, kik a képzőművészetek valamely ágára, különösen pedig a festészetre szánják magukat, a hivatásukra szükséges ismeretek alapos megszerzésére alkalmat nyújtani”. Emellett a nők, az intézmény oktatásában elfoglalt helyét is meghatározták: “rajztanárokat, illetve rajztanítókat és rajztanítónőket szakszerűen kiképezni, - valamint tehetséges ifjakat és nőket, kik a képzőművészetek valamely ágára, különösen pedig a festészetre vagy szobrászatra szánják magukat [...] művészi hivatásukra előkészíteni.”²⁵

A nők tanrendjében olyan tantárgyak jelentek meg, melyek a férfiak tanrendjének már régóta része, úgymint a művészettörténet, a mintázás, az ábrázoló geometria, iparművészeti rajz és a stílus, látszattan, boncalaktan, építészeti szil és alaktan. Így a nők és a férfiak innentől kezdve elméletileg egyenlő, de nem koedukált képzésben részesülhettek. Gyakorlatban minősítvényi és a vizsgálati lapok tükrében nem tanították a nőknek és nem kérték számon tőlük az összes új tantárgyat. A nők elméleti tantárgyainak óraszámának fele, vagy a felénél kevesebb volt a férfiak óraszámához képest, viszont a “nemzeti tradíció” szellemében indított, az iparművészeti tevékenységhez szorosan kötődő tantárgyak esetében ez a szám az ellenkezőjét mutatta, akár kétszer, háromszor több órán vehettek részt hölgyek, mint férfiak a mintaiskola keretein belül. Bár ezek a tantárgyak önálló tervezést nem foglaltak magukban, mint ahogy a férfiak esetében igen. Pusztán a kézimunka körébe tartozó műtárgyak (hímzések és csipkék) tanulmányozása szerepelt a tematikában, különös tekintettel a magyar motívumokra.²⁶

A Mintarajztanodában történő képzést folyamatosan egységesíteni próbálták nemi különbségekre vonatkozóan. Ennek egyik eredménye, hogy – a korábbiakkal ellentétben - az

²⁵ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.
<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

²⁶ Kifejezetten női tevékenységnek számított a kézimunka, mely a 19. század elejéig még az arisztokratikus szabadidő eltöltésnek egy formája volt, de a század során női iparművészeti tevékenységgé nőtte ki magát. A hímzés felértékelődését a nemzeti tudat kialakulása kialakulás és megerősödése hozta. Kezdetben ezt a női ipart a gazdasági emancipáció elősegítő tevékenységének értékelték, később egyre inkább szükségessé vált az előképzettség, valamint ehhez kapcsolódó különböző rajttanulmányok megléte, így vált ez az “iparág” a nemzeti tradíció formanyelvévé. 1904/1905-ös tanévtől kezdve a növendékek már nem csak tanulmányozták a különböző iparművészeti termékeket, hanem már meg is tervezték azokat.

1897/1989-es tanévtől kezdve a nők is részt vehettek fej- és aktrajz órákon. Azonban a rajztanítónők és a művésznők aktrajzolása nem volt koedukált. Az aktrajzolás a nőnövendékek számára való bevezetése jelentős előrelépésnek számított annak ellenére is, hogy a férfiak és a nők tanrendje nem mutatott azonos tematikát. A szabályzat kimondta, hogy az “akt modell a nőknél - természetesen - csak nő lehet.” A nemi korlátozás a férfiaknál is tapasztalható volt azzal a különbséggel, hogy az előírás szerint “az első és a második osztályban majdnem kizárólag férfi modell használandó, a harmadik és negyedik évfolyamban időközönként női modell is beállítható, de nagyobb részt ott is férfi akt fogadandó föl”.²⁷

4.6. Vizsgálat, képesítés és elhelyezkedés

A tantervekben korábban tapasztalt egységesítési hullám a vizsgarendszerben is megtalálható. Azonban a nőnövendékek képzési szintjétől eltérő, magasabb vizsgakövetelmények a jellemzőek. Általában elmondható, hogy a rajztanítónő-hallgatók közül csak kevesen jelentkeztek vizsgára, de akik igen, azok - szinte kivétel nélkül - sikeresen le is tették azt. Ez azért fontos, mert a vizsgarendszer a férfiak és a nők esetében azonos volt, így a nőknek gyakran olyan tantárgyból is felelniük kellett, melyet a képzés alatt nem oktattak nekik. Csak úgy tehettek sikeres vizsgát, ha a mintarajztanodai képzésüket magánórák látogatásával egészítették ki. A nőnövendékek az e fajta vizsgálat elől elzárkóztak, ezt egy Keleti Gyusztávhoz írt levelükben is kifejtették, melyben kérték a vizsgaszabályzat változtatását. Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter közzétett rendeletére 1893-ban új vizsgaszabályzat lépett érvényben, mely szerint “azok a tantárgyak, melyek a vizsgálati szabályzatban, mint vizsgálati tárgyak vannak előírva, de [...] az intézet tantervében eddig elő nem fordultak, [...] rendszeresen előadassanak”.²⁸ Wlassics Gyula rendelkezéseire később újabb rendeletek léptek érvénybe, melyben a két nem vizsgálati különbségeit próbálták összehangolni.

²⁷ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között* = *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

²⁸ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között* = *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

A magyar oktatás mellett jelentős maradt a külföldön, különböző művészeti centrumokban való tanulás, ahol hosszú hónapokat, de akár éveket is eltölthettek a növendékek, mely képzés után általában idehaza dolgoztak tovább. A tanárok soraiban már akkor is sikeres művészek voltak: „Lenbachnak, vagy Rodinnak éppúgy voltak magyar nőtanítványai, mint az Ecadenie Chaumiére-nek, a Julien-nek, Cottet-nak és Steinlennek.”²⁹

²⁹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 35. oldal

5. fejezet – A Magyar Képzőművésznők Egyesülete

A hatvanas évektől egyre több női képzőművész vívott ki magának elismerést Magyarországon. Az azután eltelt évtizedekben pedig a képzőművészet minden területén megnőtt a nők száma a művészek között. Ezen művésznők összefogása és segítése céljából létesült a Magyar Képzőművésznők Egyesülete 1908-ban, Soós Eleménné báró Korányi Anna elnöklétével, mely tevékenységéről Tábori Kornél A magyar művésznők című írásában elismerően ír: "...sikerült fölkeltenie olyan társasági rétegek érdeklődését, amelyek addig nem sokan törődtek a művészettel.”³⁰

A Vasárnapi Újság hasábjain így fogadták a képzőművésznők egyletét: "Állandóan forrongó és vajúdó művészeti életünkben a nők külön csoportosulása a legújabb tünet. "Magyar Képzőművésznők Egyesületé"-nek hívják a legfiatalabb alakulást, mely Molnár Viktor államtitkárt nyerte meg védnökéül és Soós Eleménné báró Korányi Annát elnökéül.”³¹

Az egyesület a magyar képzőművésznőket (női festőket, szobrászokat, építészeket és iparművészeket) kívánta egy erős szervezetbe tömöríteni azzal a céllal, hogy az így megteremtett erkölcsi és anyagi tőke segítségével azok minden irányú, de különösen művészeti érdekei a leghathatósabb támogatásban részesülhessenek, ezzel emelve a hazai képzőművésznők munkásságának színvonalát.

A kiállítások tisztán hazai képzőművésznők alkotásaiból, vagy a legnevesebb külföldi művésznők termékeinek bevonásával készültek ezzel is előmozdítva a kollektív kiállítások rendezésének gyakoriságát. "Az egyesület által rendezett kiállításokon a legtökéletesebb alkotásokkal szerepeltek”³² között pályadíjakat, kitüntetéseket osztottak ki, melyek az erkölcsi és karrier sikerek mellett anyagi sikerekkel is jártak.

³⁰TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 35. oldal

³¹*Vasárnapi Újság*, 1909. 56. évfolyam, 17. szám. 354. oldal

³²TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 35. oldal

A már befutott művésznők mellett a fiatal, feltörekvő, még karrierjük elején álló művésznőknek is igyekezett segítséget nyújtani, hogy ezáltal tehetségük tovább fejlődjön. A fiatalok segítése mellett “az egyesület elaggott művésztageit” is felkarolta úgynevezett segítőalap létrehozásával, az előregedésből eredő munkaképtelenség esetére. Az egyesület teljességre törekvően próbálta a művésznők segítségnyújtásának kiterjesztését megalapozni például olyan módon, hogy a műtermékeik eladásának és sokszorosítási jogának jutányos közvetítésében is szerepet vállalt.

Az egyesület nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a hazai és a külföldi képzőművésznők legjobb alkotásait folyamatosan megismertetni tudják a nagyközönséggel és ezáltal a művészeti termékeknek szélesebb körű piacot tudjanak teremteni. Ezzel együtt a nagyközönség művészeti tudását, ízlését és a művészeti kérdések iránti szeretetét kívánták fokozni, valamint a művészet és a közönség között szorosabb kapcsolatot teremteni például fölolvasások rendezésével, melynek keretében a művésznők és az érdeklődők megismerkedhettek a művészettörténet jeles eseményeivel és a képzőművészet fejlődésének nevezetesebb irányjaival.

A nagyközönség “oktatását” művészeti kiadványok létrehozásával kívánták továbbszorgalmazni, illetve kész műalkotások és vázlatok kisorsolásával (az egyesület alapító és pártoló tagjai között) próbálták tovább ösztönözni őket.

A Magyar Képzőművésznők Egyesületének első kiállítását 1909 áprilisában, a Nemzeti Szalonban rendezték meg. A tárlaton “több mint kétszáz magyar kép” és “alig ötven idegen munka” volt látható, azaz 23 külföldi és 67 magyar hölgy alkotásai szerepeltek.

“Már első fellépésük beszédes bizonyága az ifjú egyesület létjogosultságának. Igaz, segédcsoportokat - külföldi művésznőket - is hívtak a közvélemény meghódítására, de meg kell mondanunk az igazságot, hogy leszámítva négy-öt darab rendkívülien erős külföldi munkát, a mieinknek színvonala egy cseppet sem alacsonyabb a német és francia képek átlagáénál. Sőt általában az a benyomásunk, hogy a tárlat nemzetközi jellege egyáltalán háttérbe szorul a magyar képek számbeli és értékbeli fölénye mellett. [...] A Magyar Képzőművésznők

Egyesülete meg lehet elégedve első fellépésének sikerével; ha így halad, mihamar számottevő tényező lehet művészeti életünkben.” - hangzott el a vélemény a Vasárnapi Újság hasábjain.³³

Az első kiállítás tehát sikerrel zárult, melyre való tekintettel a “székesfőváros” 200 koronás díjat tűzött ki, amelyet a zsűri Kalivoda Katának ítelt oda. 1911-ben Székács Irén és V. Eleőd Karola nyerték el a két díjakat.

Az egyesület elnöke Soós Elemérné báró Korányi Anna, alelnökei Lichtenbergerné Propper Aranka és Klammer Mariska, titkára Bende János voltak. Munkásságukról elismerően nyilatkoztak, de “a viszonyok gátjai nem engedték, hogy a nőszervezet odáig jusson, ahol a párizsi Union des femmes peintres et sculpteurs, a londoni Women’s International Art Club, vagy a bécsi Vereinigung Bildende Künstlerinnen Oesterreichs van már.”³⁴

Az 1914-ben bemutatott, már a hatodik kiállításról Lyka Károly a következőket írta az általa szerkesztett Művészet című folyóiratba:

„Bár néhány kiváló művésznőnk hiányzott erről a tárlatról, az mégis jól megállotta a helyét s ezúttal a rendes anyagon kívül még két gyűjteményt is tartalmazott: Rainerné Istvánffy Gabriella harmincöt rajzát és festményét és a tavaly elhunyt Braunecker Stina bárónő művészi hagyatékát. A kiállítás grafikai része kevés, de jó anyagot mutat. Augusztin Mariskának erőteljes rézkarcai, Nagy Sándorné poétikus tollrajzai, Karinthy Ada gyengéden stilizált akvarell-rajzai megérdemlik a figyelmet. Maga az akvarell igen erős, sőt szinte jelleget ad a kiállításnak. Undi Mariska egész sorozatot festett a pusztuló Tabánról, Komáromi-Kacz Endréné pedig egy sor nagy virágképet küldött, amelyeken boszorkányos virtuozitással, de egyben valóban festői éllel teremti papírra a sokszínű bokrétaikat. A csendéletben, de már az olajtechnika terén van egy nagykészségű riválisa: Bükkerti Mariska. Mindkét művésznő feltűnést keltene e munkákkal bárhol. A sok kiállítót természetesen nem sorolhatjuk itt fel, csak röviden utalunk néhányukra, mint akik jellegzetesek a kiállításra nézve. A színek élénkségére esik a point Fesztyné Jókai Róza képein, viszont a fanyar, tompa tónusra Schütz Julcsa

³³ Vasárnapi Újság, 1909. 56. évfolyam, 17. szám. 354. oldal

³⁴ TÁBORI Kornél: Magyar Művésznők. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 35. oldal

*tájképein, míg Degen Árpádné inkább a hangulatot interpretálja, Pongrácz Sarolta bárónő pedig a dekoratív elemet; a kontrasztok ereje szólal meg Székács Irén havas képén, a nyugodt előkelőség Olejnik Janka egy figurális vásznán, mozgalmas színfoltok élnek Vörösné Dely Alice vásárcépén, míg Sebők Margit gyermekképén e színfoltok a pointillisták értelmében aprózódnak fel. Jól megkapott stúdium Payer Gizelláé (egy sarok-kanapé), ügyes és festői tanulmány Dolányi Ida öreg parasztasszonya.*³⁵

Jellegzetes, hogy a kritikusok még a századforduló után is - sikereik ellenére - negatívan ítélték meg a nőket a képzőművészetben. Lyka Károly dicsérő szavai mögött is megbúvik az elnéző fölény, mellyel az „ügyes” művésznőket bemutatja. A megítélés nem változott az elkövetkező évtizedekben sem.

*„Harmadfél száz kiállítási tárgy tanúskodott itt arról, hogy művésznőink igen becsületes iparkodással törekednek részt venni képzőművészetünk kialakulásában. De ez alatt a harminc év alatt sajnos egy sem akadt közöttük, aki az alkotók élvonalába feljutott volna, nekünk nem voltak Berthe Morisot-ink, vagy Éva Gonzalcs-eink. Ez a kiállítás, melyről különben egy pár kiváló festőnő elmaradt körülbelül egy műcsarnoki közepes tárlat eredményeit nyújtotta.*³⁶

Az egyesület 1946-ig működött számos befutott művésznőt tudva a tagjai között, melyből 1931-ben előbb Képzőművésznők Új Csoportja, majd Új nyolcak néven váltak ki művésznők.

³⁵ HOLDNŐVÉREK: *A nőművészek helye, helyzete és szerepe a XX. századi magyar művészetben.* <http://holdnover.uw.hu/nomuveszekhelye.html>

³⁶ Farkas Zoltán a Nyugat 1938/7. számában megjelent írása az egyesület harmincéves fennállását ünneplő jubileumi kiállításáról.

6. fejezet – Művésznő, művész a nő?

A századfordulón a nők társadalomban elfoglalt helyéről számos vita alakult ki. Ezeken belül is jelentős szerepet játszott a művészeti életben elért státuszokról folyó diskurzus, melynek eredményeképpen 1900 körül már Magyarországon is lehetővé vált, hogy a tanulni vágyó hölgyek részt vegyenek a legmagasabb szintű képzőművészeti oktatásban is. Emellett lehetőségük nyílt arra is, hogy ne csak az amatőrök kiállításain, illetve a háziipari bemutatókon vegyenek részt, hanem neves férfiművészekkel együtt állíthassanak ki. A nők emancipációs győzelmeiket a nevelés és az oktatás mellett leginkább a művészet, különösen az iparművészet hagyományosan is női foglalatossággént elkönyvelt területén érték el.³⁷

Azoknak a nőknek, akik komolyan, hivatásszerűen szerettek volna foglalkozni a festészettel, számos akadályt kellett leküzdeniük, melyek közül talán a legnagyobbnak a festészetet női szakmaként is a férfiakkal való elfogadtatása számított. De hogyan válhatott valaki hivatásos művésszé, vagy mit is jelentett ez egyáltalán?

Azok a férfiak, akik tehetséget és elég indíttatást éreztek magukban ezen a pályán való elinduláshoz, akár magántanár segítségével is képezhették magukat. Azonban nem szabad elfelejtkezni arról, hogy a magánórák vételezése mellett intézményesített keretek között, különböző iskolákban is tanulhattak.

A nők 1871-i, az első nőket is foglalkoztató iskola felállításáig (Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképezde - későbbi nevén Képzőművészeti Főiskola) csak magánúton tanulhattak. Tehát megfelelő képesítés után hivatásként vállalhatták fel a képzőművészetet, akár bevételi forrásként tekintve rá. Emellett azonban jelenthette azt is, hogy az otthoni passzív keretből kiszakadva igényt tartott arra a művésznő, hogy művészetét nyilvános megmérettetésen mutassa be, férfi művészekkel együtt kiállítva; így akár tagja is lehetett különböző szakmai egyesületeknek, szervezeteknek.

³⁷ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

Nagybányán, Gödöllőn, majd Nyergesújfalun számos fiatal lány tanult. Az önképzés iránti növekvő igényt mutatják a nők számára nyílt szabadiskolák. A legismertebb az 1917-ben a Haris közben működő iskola volt, ahol Rippl-Rónai József, Kernstok Károly, Vedres Márk tanított. A nyergesi szabadiskolában Kernstok tanítványai között majdnem egyenlő számban voltak a férfiak és a nők (nyolc férfi és hét nő tanult nála).³⁸

6.1. De hogyan vélekednek a férfiművészek? - vallomások

“Ismerek meglepő talentumos nőket. Nagy részük fiatal és most van a művészi kiforrásban, most kezdi igazán kellő formába önteni az átérzéseit, most kezd tudatosan kifejezni. Ma már sokan eljutnak külföldre s azzal a szorgalommal amely újabban a nőket jellemzi, foglalkoznak a legnehezebb stúdiumokkal is. A legfrissebb irányok képviselőinek sorában is dolgoznak hölgyek. Szokatlan energiával le tudják győzni a speciális, nők elé tóduló akadályokat is; ha kell, súlyos áldozatok árán. Persze, még kevesen juthattak el - a fiatalságuknál fogva is - az elmélyedésnek ahhoz a fokához, amelyben a művész nem törődik hasznos divattal, akceptált és tetszetős meggyőződése, a lelkiismerete diktál. Eleinte sok dilettáns volt köztük, aztán többnek a férje, az apja lévén [kik maguk is] festők támadt bennük szomjúság a művészet forrásainál. Manapság elérkeztek odáig, ahol a komoly érdeklődés mutatkozik. Boldogulni kezdenek, a publikum is - aránylag mindenesetre - nagyobb és műértőbb, szaporodtak a megismerés alkalmai, a tárlatok s jobban kedvez a társadalmi szokások változása is, utazhatnak, tanulhatnak, a szemhatáruk távol s a szabadabb levegőben nemesebb gyümölcsaik érlelődnek.” (Kernstok Károly)³⁹

A nők képzőművészetben betöltött szerepéről nem volt egyértelműen pozitív a vélemény a férfitársadalom részéről. Bár a kezdetekben még kíváncsisággal figyelték a nők előretörését a művészpályán, később már nem nézték jó szemmel a tevékenységüket. Szinyei Merse Pál így vélekedett a nők művészetben betöltött szerepéről a Tábor Kornél Magyar művésznők című, Pesti Naplóban megjelent cikkében:

³⁸ DÓZSA Katalin, F.: *Pesti nő a századfordulón. Nőkérdés: feminin vagy feminista*, Rubicon, 1991/3. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/pesti_no_a_szazadfordulon_nokerdes_feminin_vagy_feminista/

³⁹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 34. oldal

“Eleinte magam is a legnagyobb jóindulattal figyeltem a festőművésznők munkáját, de ami a döntő konklúziót illeti, nem számolhatok be nagyszerű tapasztalatokkal. Az igazi talentumos festőnők első munkáikban annyi figyelemre és elismerésreméltót produkálnak, hogy az ember joggal várhat tőlük erős, hatalmas produktív művészetet is. De amikor erre kerülne sor, túlnyomó részüknél egyszerre csak váratlanul megjön az ellanyhulás és szinte bámulatosan gyöngé dolgokkal hozakodnak elő... Nem vagyok irántuk rosszindulattal; talán jellemző: egy időben arra is gondoltam, hogy a piktormunka legméltóbb a nőkhöz. Azt mondtam, hogy a nőnek már ösztönszerűen is jobb megérzése van a finomságokhoz, élesebb a megfigyelése és azon kívül a piktúrával járó bíbelődés, pepecselés jobban illik a nőhöz, mint a férfihez. De amikor mélyebb, intenzívebb megfigyelésekbe bocsátkoztam, arról kellett meggyőződnöm, hogy téves az előbbi feltevés, épp ellenkezően áll a dolog. A férfi sokkal finomabb meglátó, jobbszemű megfigyelő, mint a nő, azon kívül a férfi karakterében rendszerint mutatkozó nagy energia is hozzájárul a kizáróan önálló produktív művészetéhez... Kerestem az okot és megfigyeltem a kiválóbb művésznőket, akiknél már bekopogtatott az ellanyhulás, az energiátlan munkálkodás. Az egyiknél a szerelem, a másiknál anyagi körülmények, a harmadiknál családi, háztartási ügyek idézték fel a művészi készség csökkenését. És ez a természetes. A nő karaktere alá van rendelve a férfinak és legtöbbje sohasem tudhat valami grandiózusat produkálni. Bármennyire is akadnak úttörők, akik meg akarják cáfolni artisztikus munkálkodásukkal a természet törvényeit, nem sikerül, mert rendszerint megnyilvánul az ellanyhulás éppen a művészi alkotásuk derekán, amikor az ember reveláló erejű munkát vár tőlük. Elismerem, hogy ügyesek a nők, meg van az érzékük sokféle finomsághoz, de hiányzik belőlük a hím ős karaktere: az alkotó, a teremtő, nagy teljes erő, amivel egyedül lehet csak abszolútbecsű művet alkotni. Persze bizonyos tekintetben kivételre is számíthat egy-egy nő és ha rendkívüli fáradtsággal összegyűjtik a legjobb magyar piktorinák alkotásait, szokatlanul szép passziót is szerezhettek a nagyközönségnek. Mert van szép kivétel...”⁴⁰

Az említett cikkben számos más, már ekkor szakmai sikereket elért festőművészt szólaltatott meg. Deák Ébner Lajos művésztanár, az Országos Magyar Mintarajztanoda ügynevezett női

⁴⁰ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 33-34. oldal

osztályának vezetője is megosztotta tapasztalatait, melyeket a nők oktatása folyamán szerzett. Az ő esetében is kritikus nyilatkozatot olvashatunk a nők művészi önállótlanásával kapcsolatban:

„Nagy baj a hölgyeknél, hogy fölfogásukban nem eléggé önállóak. A legtöbbnek nincs önálló művészete, idegen befolyás alá kerül és ennek hatása alatt fölládozza az iskola-stilust. Náluk sokat kell a művészi pályán küszködni, márpedig a nők hamar elveszítik energiájukat és így nem igen fejlődhetik a művészetük. Külső befolyások hatása alatt sokszor nem tudják a maguk egyéniségét visszatükröztetni piktúrájukban és így a képzőművésznők nagyobb része csak amatőr munkát végez. Hangsúlyozni kell azonban, hogy vannak igazán talentumos festőnők is. Az iskolánk immár huszonöt esztendeje működik és sok tehetséges növendéke volt. Hozzánk járt Kalivoda Kata is, akit most - úgy hallom - a legkiválóbbnak tartanak. Tiszta művészi karakter és abszolút nincs idegen befolyás alatt. Föltétlenül talentumos még az exnövendékeink közül Undi Mariska, Braunecker Sztina, Stróbl Zsófia stb. Értékes művészetükből élnek továbbá és úgy hallom nagyon szépen keresnek volt növendékeim közül Vasadi-Kalitza Erzsébet és Keszler Johanna. Ha igazi kvalitásról van szó, nem illik elhallgatni a Sósné báró Korányi Anna, Lámné Hilberth Irén és báró Splényi Ernő nevét sem. Komoly törekvéssel, jobb viszonyok között a nők is szerezhettek elismerést, ez már kétségtelen, de van egy roppant hiba náluk: az összeférhetetlenség. Ne adja isten, hogy összetartának, hogy az egyik teljesen elismerné a másik kvalitását, pedig közös erővel sokkal különféle eredményeket is produkálhatnának azok a hölgyek, akikben sikerült talentumot és önálló egyéniséget fölfedezniük.”⁴¹

Tábori Kornél írása az első, mely összefoglalja az akkor élő és alkotó képzőművésznőket és számot vet tehetségükről egyben bemutatva önéletrajzukat és egy-egy alkotásukat a Pesti Napló hasábjain.

⁴¹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 34. oldal

6.2. Diszkrimináció

A képzőművésznők szakmai téren a megkülönböztetés számos formájával találkozhattak. Ez a fajta diszkrimináció már a felsőfokú tanulmányok során megtalálható volt. A Mintarajztanodában a művésznőnövendékek a férfiaktól elkülönítve és nem ugyanazt tanulták: az 1890-es évekig elméleti tárgyakat nem látogathattak, aktrajzolás kezdetben csak élő modell nélkül valósult meg, később a modell csak nő lehetett, csak kivételes esetekben rajzolhattak férfit, de természetesen akkor is ágyékkötővel el kellett takarni a kínos testrészeket. Az ösztöndíjakat tekintve is hátrányban voltak a nőnövendékek a férfiakkal szemben, hiszen kevesebbszer és csekélyebb összegű ösztöndíjban részesülhettek.

Az oktatás után kiállításokon és a szakmai szervezetekben elfoglalt helyükben is érte őket kritika. A Magyar Képzőművészek Egyesülete, mely a századelőn a művészek fő szakmai szervezetének számított nem fogadott nőket tagjaik közé. Más, kiállításokat rendező egyesületek például a Nemzeti Szalon vettek fel szervezetükbe női tagokat, de a nők a zsűribe és a választmányba csak a legritkább esetben kerülhettek be.

Az egyesületekből való kizárás oka a férfiak részéről a szakmai féltékenység: a nőkben konkurenciát láttak, szerették volna távol tartani őket a műalkotások piacától. Emiatt gyakran kizsúrízték a nőket a kiállításokról, valamint a külföldi kiállításokon, ahol magyar művészek képviseltették magukat csak kivételes esetekben válogattak be női alkotásokat, ezért ezeken a magyar művésznők csak akkor vehettek részt, ha egyénileg küldték be műveiket.

A több területen ért negatív diszkrimináció készítette a magyar művésznőket arra, hogy 1908-ban létrehozták a Magyar Képzőművésznők Egyesületét, melynek alapját az ekkor külföldön már működő hasonló női szervezetek szolgáltatták (párizsi Union des femmes peintres et sculpteurs, a londoni Women's International Art Club, vagy a bécsi Vereinigung Bildender Künstlerinnen Österreichs).

“A képzőművésznők panaszkodnak, hogy roppantul nehezen jut az erős taneltum is arrivée-utra. Megtagadják tőlük az önálló művészetet, rájuk fogják, hogy csak a férfi-művészet

utánzása, amit ők alkotnak. A nőművészek elnöke, Soós Elemérné báró Korányi Anna indignáltan kimondta, hogy külföldi metropolisokban sokkal inkább honorálják erkölcsi és anyagi tekintetben a nők művészetét, mint Magyarországon. A konzervatív fölfogás itt annyira fészket vert, hogy a Képzőművészek Egyesületéből kitessékelik a nőket s még a külföldi tárlatoktól is testületileg zárják el. A bizottság, amely össze szokta állítani a külföldre induló képeket, brüszkül mellőzni a nőket s csak úgy próbálkozhatnak, hogy önállóan, külön küldenek a nemzetközi tárlatokra. A reveláló, igazi nagy férfi-művészek örömmel konstatálják, hogy szembeötlő tehetségek küszködnek a hölgytáborban, de a sablonos többség álfölényes mosollyal kritizál és ravaszul kerékkötőket is alkalmaz, mert fél a konkurenciától. Ezért nem eresztik a nőket a zsűribe. Természetes, hogy amikor antipátiát emlegetnek, nem az olyan szigorú - de önzetlen - bírálatra gondolnak, aminőt Szinyei Merse Pál mondott. De vannak bőven saját ciklusaikat féltő, üzleti érdekből lármázó alakok is, akik minden kvalitást elvitatnának a mostanság előretörő piktorináktól”⁴² – írja Tábori Kornél.

Az egyesület célja, hogy minél több eszközzel segítse a művésznőket: rendszeresen egyesületi kiállításokat rendeztek a Nemzeti Szalonban, gyakran mutatták be egy-egy művésznő munkásságát gyűjteményes kiállítások keretében.

Az első kiállításuk jelentős sikerrel zárult mind anyagi, mind erkölcsi téren. Ez a siker nem kis részben volt annak köszönhető, hogy a művésznők egy része tekintélyes szerepet vitt az előkelő társaságokban és ilyen módon hasznos propagandát tudott kifejtetni az egyesület érdekében. Azonban kevés olyan hölgy volt a képzőművészek között, aki „nem szorul reá a hazai szegényes vásárkedvre, a kicsinyeskedő mecénásokra.”⁴³

⁴² TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 34-35. oldal

⁴³ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 35. oldal

6.3. A művésznők problémája

Nehéz meghatározni, hogy kimondható hivatásos művésznőnek és ki sorolható az amatőr, vagy a művészetet kedvtelő kategóriába. Pontosan meghatározni az életpályák különbözősége miatt valószínűleg nem lehet, inkább ezen probléma okát kívánom meghatározni.

Képzőművészetet magánoktatásban illetve az Országos Magyar Mintarajziskola keretein belül tanulhattak. A magántanárnál tanultak számát nehéz meghatározni. Az 1871-1872-es tanév és az 1907-1908-as tanév között Bicskei Éva 500-ra teszi az iskolában tanult nők számát.⁴⁴ Az adatokat tanulmányozva szembetűnő, hogy a beiratkozottak számához képest kevesen tették le az utolsó, záró vizsgát. Persze a vizsga letétele nélkül is boldogulhattak a képzőművészet világában, de általában ez azt jelentette, hogy ezek a növendékek hivatásos szinten felhagytak a művészettel. Szívós Erika az 1900 és 1904 között aktívan működő nők számát legfeljebb 100-ra teszi és még 100-ra becsli azon művésznők számát, akik életük bizonyos periódusaiban alkottak csak.⁴⁵

A két művészettörténész adatai között nagy különbséget találunk. Ennek oka az lehet, hogy a Mintarajztanodába jelentkezett hallgatók motivációja a képzőművészet iránt mégsem bizonyult olyan nagynak ahhoz, hogy ezt a szakmát hivatásukként kezeljék, így nem fejezték be tanulmányaikat. Emellett a jól neveltség része volt a rajztudás. Így valószínűsíthető, hogy tanulmányaikkal nem hivatásul választották a festészetet, csupán a társadalmi elvárásnak kívántak megfelelni. Ezt bizonyítja az is, hogy magas a száma az iskolában tanuló lánytestvéreknek, akik közül nem minden esetben volt mind kettő tehetséges.

Érdekes kérdés az is, hogy kik számítanak hivatásos művésznek. Azok, akik megéltek a művészetükből? Ez bonyolult kérdés, mert számos művésznő volt, akik aktívan festettek, de nem voltak arra kényszerülve, hogy művészetükkel pénzt keressenek, családi támogatás révén.

⁴⁴ BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképződjében 1871 és 1908 között* = *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

⁴⁵ SZÍVÓS Erika: *Műkedvelők vagy hivatásos művészek?* = *Rendi társadalom, polgári társadalom*, szerk. VARGA László, Á., Debrecen, Csokonai K., 1987, 332. oldal

6.3.1. Hivatás és család

Az 1939-ben készült a művészek szociális, jövedelmi és szakmai viszonyait feltérképező művészkataszter információt ad a művész családi állapotára és az apa foglalkozására vonatkozóan. A kérdőívben 29, még 1890⁴⁶ előtt született művésznő szerepelt, akiknek egy része már a megalakulást követő években tagja volt a Magyar Képzőművésznők Egyesületének. A kérdőívek alapján 19 művésznő édesapjának foglalkozását sikerült beazonosítani, másik négy művésznőre vonatkozóan máshonnan találunk adatot. Az esetek szinte mindegyikében a művésznő édesapja értelmiségi, művész, katonatiszt vagy arisztokrata, tehát középosztálybeli vagy annál magasabb társadalmi állású volt.⁴⁷

Tábori Kornél Pesti Naplóban megjelent cikke is tartalmaz adatokat a művésznők élettörténetére és aktuális családi helyzetére vonatkozóan. A cikkben található rövid életrajzok - melyeket a művésznők maguk írtak - nem tartalmaznak konkrét adatokat, de a családi környezetre és a neveltetésre utaló információkat találunk.

„A festészetért való rajongást és az állatok szeretetét atyámtól – ki maga is festőművész volt – örököltem.”

(Büttner Helén)⁴⁸

„Most egyedül munkámnak élek és hálát adok az Istennek, aki erre megsegített.”

(Csoma Ilona)⁴⁹

„Boemm Tivadar festőművész az édesatyám és azt hiszem ez magyarázza azt is, hogyan lettem festőművész.”

(Fehér Kálmánné Boemm Ritta)⁵⁰

⁴⁶ Dolgozatomban csak a legkésőbb 1890-ben vagy az az előtt születetteket vizsgálom, hiszen az ezután született művésznők pályájának kezdete az első világháború követően indult el. Többségük 1920-tól kezdve szerepelt elsőnek nyilvánosság előtt.

⁴⁷ SZÍVÓS Erika: *Műkedvelők vagy hivatásos művészek?* = *Rendi társadalom, polgári társadalom*, szerk. VARGA László, Á., Debrecen, Csokonai K., 1987, 332. oldal

⁴⁸ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 39. oldal

⁴⁹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 39. oldal

Az életrajzok különböző életsorsokat, különböző családi háttereket mutatnak. Amit mégis fontos kiemelni és elemeznünk az a férj és az édesapa szerepét. Hiszen általában a család anyagi helyzete nem követelte meg, hogy a művész nő pénzkereset céljából válassza hivatásul a művészpályát. Mégis érdekes kérdésfelvetés, hogy a család férfi tagjai (fenntartók) hogyan befolyásolták életüket.

Kényszerművészet?

Fontos a házastárs foglalkozásának ismerete, hiszen abból következtetni lehet arra, hogy a művész nő tényleg kedvtelésből foglalkozott-e a festéssel, vagy esetleg jól jött a családi kasszába a képeladásból származó bevétel. Ez felveti azt a kérdést, hogy hivatásos festőnek tekinthető-e az a művész nő, aki nincs rászorulva arra, hogy művészetével pénzt keressen? Vagy egy váratlanul bekövetkezett tragédia nem farag senkiből sem művészt?

„Miután három évvel ezelőtt a halál elragadta tőlem imádott férjem, nagy bánatomban az ecset lett vigasztalóm, és kenyérkeresőm. Budafoki-uti műtermemben dolgozgatok és igyekszem becsöpögtetni tanítványaim és egyetlen leányom szívébe a lángoló szeretetet a festészet iránt.”

(özv. Lámné Hilberth Irén)⁵¹

Művészcsaládok: művész nő vagy művésznő?

Érdekes kérdés, hogy azok a művésznők, akiknek a férje vagy az édesapja is festő volt mennyire tudtak túlnőni művészetükkel rajtuk. Mindig a festőművész felesége, vagy lányaként azonosították őket, vagy egy idő után sikerült saját „nevet” kivívniuk maguknak. Feszty Árpádné Jókai Rózát, Laborfalvi Róza halála után Jókai Mór fogadta örökbe, majd Feszty Árpádhoz ment feleségül. A családban lévő több neves művész mellett nehéz volt számára a művészi pálya sikeres megtalálása, hiszen akaratlanul is nevelőapjához illetve festőművész férjéhez hasonlították. Így nyilatkozik magáról:

⁵⁰ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 40. oldal

⁵¹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 42. oldal

„Az életem története olyan, mint valami cserjéé, amelynek magvát a szél nagy, óriási fa tövébe dobta. Nem fejlődik a saját létezési törvényei szerint, hanem a faóriás közelsége által előre meghatározott módon. Kevesebb történik vele és mégis többet él, mint egy kerti vagy irtáson nőtt más cserje. A nagy fa szeretetteljesen kitárja fölötte védőágait, de ezáltal - bár akaratlanul - a növésben visszatartja.”⁵²

Szintén festőművész feleség volt Glatz Oszkárné Wildner Mária. A csehországi születésű művésznő külföldön tanult, majd Münchenben dolgozott pár évig „szép sikerrel”⁵³ és ott is ment férjhez. Háztartási munkák és gyermeknevelés után 10 évvel fogott újra ecsetet és kezdett festeni csendéleteket.

Gyakori, hogy a művésznők férjhez menetel előtt aktívak: kiállítanak (akár külföldön is), dolgoznak, de férjhezmenetel után ez a munkakedv ellanyhul, a család és a boldogság érdekében egy időre feladják hivatásukat. Özv. Hegedős Lászlóné esetében is ez így alakult: „...férjhez mentem s a boldogságért egy időre hűtlen lettem a művészi szerepléshez.”⁵⁴

Jellemző, hogy azok a művészhölgyek, akik művészeti tanulmányaikat az 1890-es években és az 1900-as évek elején végezték és szerepeltek is század eleji kiállításokon, azok közül sokan hosszabb kihagyás után, csak az 1920-as években tértek újra vissza az alkotáshoz.⁵⁵

Érdekes kérdés, hogy a művésznők, akik egyben művész feleségek is voltak hogyan tudták a magánéletüket a családi élettel összeegyeztetni. A fenti példa is jól mutatja, hogy voltak, akik a házasságkötés után egy időre felhagytak művész karrierjükkel és a háztartást vezették, illetve a gyerekeket nevelték. Míg másokat még inkább ösztönzött a közös érdeklődési kör.

⁵² TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 41. oldal

⁵³ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 40. oldal

⁵⁴ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 40. oldal

⁵⁵ SZÍVÓS Erika: *Műkedvelők vagy hivatásos művészek? = Rendi társadalom, polgári társadalom*, szerk. VARGA László, Á., Debrecen, Csokonai K., 1987, 337. oldal

„Kikerülve a női festőiskolából, kezdtem kiállítani, de nemsokára férjhez mentem s a boldogságért egy időre hűtlen lettem a művészi szerepléshez. A „művésznő”-ből művészné lett. De így még sokkal több alkalmam nyílt a nagyon komoly tanulmányozásra, mert amily engedékeny jóság volt férjem a feleségével szemben, oly szigorú volt, mint professzor. Sok és nagy utazást tettünk együtt, tanulmányozva a régi nagy mestereket. [...] A szolnoki művésztelepnek is voltam két ízben rövidebb ideig férjemmel együtt lakója. [...] De a renaissance nagy mestereinek képei előtt, vagy a férjem műtermében sokszor elveszítettem bátorságomat, érezve törpeségemet. Ilyenkor nagy biztatás kellett, míg ecsethez nyúltam. S ha a boldogságért hűtlen voltam mégis egy ideig a művészethez, most a bánat visszavezet hozzá, mert a munka s pláne a művészeti munka a legerősebb narkotizáló szer!”⁵⁶

(Özv. Hegedős Lászlóné)

Feszty Árpádné Jókai Róza sem festett folyamatosan. 13 évig nem alkotott: *„Nem vagyok rutinművész, mert tizenhárom évig nem volt ecset a kezemben és nem vagyok kezdő, mert tanulni tizennyolc éves koromban kezdtem.”*⁵⁷

Glatz Oszkár felesége, Wildner Mária, akit férje magánál tehetségesebb, fejlettebb színérzékkal megáldott festőnek tartott, hosszabb időre visszavonult a művészi munkától.

*„...tízévi háztársi munka, gyermekgondozás után csak most [1912] kezdek újból dolgozni. Hogy meddig jutok, azt még nem tudom. Persze, a gyerekek és a háztartás mellett másra, mint virágokra és csöndéletre alig telik, de a jövőben – és ez határozott törekvésem – figurális kompozíciókat fogok inkább csinálni.”*⁵⁸-vallott terveiről.

⁵⁶ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 41. oldal

⁵⁷ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 40. oldal

⁵⁸ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 41. oldal

Új élet, új művészet

Olyannal is találkozunk, aki házasság kötés után kezdett festészettel foglalkozni, mint például Sós Elemérné báró Korányi Anna, a Magyar Képzőművésznők Egyesületének elnöke, vagy Rainerné Istvánffy Gabriella, aki főleg állatfestőként lett ismert:

„Budapesten születtem és már gyermekkoromban sokat rajzoltam és mintáztam viaszból. Komolyan csak férjhez menésem után fogtam hozzá, a Mintarajziskolába csak másfél évig jártam, addig, amíg Zemplényi volt a tanárom. Már évek óta kiállítok a Műcsarnokban és a Nemzeti Szalonban, ahol a kormány néhány képet megvette. Több kollektív [gyűjteményes] kiállításom is volt.”⁵⁹

Házasság után is van (művész) élet

Több olyan férjes asszony esetét is lehet idézni, ahol a házasság egyáltalán nem vetette vissza a művészkariert. Ilyen volt Demeczky Volf Irma, aki férjhez menetele ellenére is megmaradt a pályán, sőt férjétől és családjától kapott segítségek csak tovább inspirálták hivatásában.

Fehér Kálmánné Boemm Ritta és Sándor Antalné Kalivoda Kata is aktív tudott maradni, sőt gyűjteményes kiállításon is szerepeltek, valamint a képeladásokban is sikert könyvelhettek el. Olyannyira sikeres volt pályájuk a házasság kötés után is, hogy Kalidova Kata elismertebb művésznek számított férjénél, Sándor Antalnál. Míg Kalivoda Kata a szecesszió elismert művésznőjének számított, a férje munkássága mellette elhalványult.

Találkozunk olyan házasságokkal is, melyben a művész és a művésznő (nem művészné) tökéletesen kiegészítették egymást, kapcsolatuk nem ment egyik fél munkásságának rovására sem. Ilyen házasságban élt Galimberti Sándor és Dénes Valéria, vagy a gödöllői művésztelep két elismert művésze Nagy Sándor és Kriesch Laura. A gödöllői telepen nem ők voltak az egyetlen szellemi és életfelfogási rokonságon alapuló házasság. Együtt dolgozott és egy párt alakított Sidlo Ferenc (szobrász) és Undi Carla (iparművész-tervező), Remsey Jenő és Frey Vilma, vagy Müller (Mihály) Rezső és Boér Lenke.

⁵⁹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 44. oldal

Egyedülállók

Az egyedülálló nők estében más a helyzet. Náluk gyakrabban kell azzal számolni, hogy művészetüket a megélhetésért végzett munka szükségességével azonosítják. Azonban attól függetlenül, hogy nem mentek férjhez, a szülők által kapott segítség miatt nem feltétlenül voltak rászorulva arra, hogy a művészetükre megélhetésként tekintsenek.

Ez azért is válik érdekessé, mert a művésznők között nagy számban találunk hajadont. Az 1890 előtt született művésznők közül 14, csaknem 50 %-uk volt 1939-ben hajadon, azaz ők soha nem mentek férjhez. A 16 férjhezmenetelből 1939-re 4 elvált és 1 férjétől különült.⁶⁰

Vannak köztük olyanok, akik jómódú és rangos családból származnak (Benczúr Ida, Klammer Mariska), tehát náluk nem jöhet szóba az, hogy anyagi okból nem tudtak volna férjhez menni. Itt felmerül a kérdés, hogy esetükben beszélhetünk-e arról, hogy a család helyett a hivatást választották.

Azok, akiknek a családi háttérük nem volt anyagilag eléggé biztos, tudták, hogy saját keresetre szorulnak, ezért a biztos jövedelem megszerzése szempontjából a rajztanári vagy rajztanárnői oklevél megszerzését tekintették célnak. Az 1871 és 1908 között tanult nőnövendékek körülbelül egynegyede szerzett a főiskolán ilyen képesítést. Később többen is hasznát vették ennek a tudásnak, főleg a családi és anyagi körülmények megváltozásánál. Vaskovics Erzszi a családja elszegényedése következtében vállalt tanítói állást, Lámné Hilbert Irén pedig akkor választotta ezt a pályát, amikor férje halála után egyedül maradt és kislányát egyedül kellett felnevelnie. Viszont azok a művészek, akik rajztanárként vagy rajztanítónőként dolgoztak gyakran panaszkodtak arra, hogy a tanári pályával járó magas óraszám miatt nem jut elég idejük a művészi pályájukra.

Képeladások

Jellemző, hogy számos művésznő képeladásokból szépen keresett. Jó néhány művésznő annak következményében, hogy közönségigényeket elégített ki, sikerrel működött a művészpiacon. Portréfestőként futott be Némethyné Udvardy Flóra, Vasadi Kalicza Erzsébet vagy külföldön

⁶⁰ SZÍVÓS Erika: *Műkedvelők vagy hivatásos művészek? = Rendi társadalom, polgári társadalom*, szerk. VARGA László, Á., Debrecen, Csokonai K., 1987, 340. oldal

Müller Melánia. Mások főleg a csendéletekkel arattak sikereket, mint például Szemere Irén, Rainerné Istvánffy Gabriella állatokat festett elsősorban:

„Legszívesebben állatokat festek, kedvenc témám a bivaly, az angolmacska és az oroszlánok. Talán azért, mert azokat mindjárt meg is veszik.”⁶¹

A fentiekből kitűnik, hogy sok művésznőnek volt sikere a műpiacon, (azoknak is) akik stabil anyagi háttérrel rendelkeztek, így nem lett volna szükségük az eladásokból befolyt összegre. Ezekben az esetekben nehéz eldönteni, hogy mik is voltak ezek az asszonyok valójában: úriasszonyok, akik komolyan foglalkoztak a hobbijukkal, vagy pedig a kétkeresős családmodell első képviselői.

A Tábori írás életrajzaiból jól kicseng, hogy bár akadnak nehézségek, a művésznők mégis sikeresen helyt tudtak állni a férfiak mellett. Számos külföldi kiállításban képviseltethették magukat Párizstól Londonig, Béctől Amerikáig.

„Képeim közül kettő van a király birtokában, egyet a Szépművészeti Múzeum vásárolt meg...”
(Bruck Hermina)⁶²

„Az állam 1909-ben vásárolta meg a „Poeniák” című olajfestményemet a Szépművészeti Múzeum számára. Részt vettem a Magyar Képzőművésznők Egyesületének megalakításában 1908-ban és azóta alelnöke vagyok.”

(Klammer Mariska)⁶³

„Rájöttem, hogy már az én képeimet is hamisítják; hát nálunk ez is a sikerhez tartozik, mert sajnos mihelyt egy művész nevet vívott ki magának, elkezdik hamisítani a képeit.”

(Fehér Kálmánné Boemm Ritta)⁶⁴

⁶¹ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 44. oldal

⁶² TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 39. oldal

⁶³ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 41. oldal

7. fejezet - Művésznőportrék

A következőkben a századfordulóra kialakult női szereplehetőségeket szeretném egy-egy művésznő életrajzával bemutatni a fent leírtakhoz kapcsolódóan.

7.1. *Fehér Kálmánné Boemm Ritta (1869-1948)*

1868-ban született Lőcsén. A festészet iránti érdeklődését szintén festőművész és rajztanár édesapjától örökölte, Boemm Tivadartól. Ő volt az első tanára is. Gyermekkorában Drezdába költöztek, ahol fiatalabb, modernebb festők művészetét ismerte meg. Az új irányzatokat közelebb érezte magához édesapja konzervatív művészi stílusához képest. Ez konfliktusokat szült kettejük között, mivel édesapja úgy látta, hogy Rittából sohasem lesz igazi festőművész. Ezért úgy döntött, hogy lánya másik tehetségét bontakoztatja ki, ezért beíratta a drezdai konzervatóriumba zongora szakra. Boemm Ritta ugyan elvégezte az iskolát, de ő mégis úgy érezte, hogy hozzá a festészet áll igazán közel. Édesapja halála után állami ösztöndíjra pályázott, melyet el is nyert, Párizsban, 3 évig képezte magát.

1899-ben Magyarországra költözött. Művészetét sok festőnővel ellentétben már ekkor elismerték. A magyar állam 5 képét a Szépművészeti Múzeumnak, Ferenc József császár pedig kettőt a budai palota számára vásárolt. Rendszeresen vett részt hazai és nemzetközi kiállításokon. Több egyházi megrendelése is volt: oltárképeket, festményeket készítettek vele több templomban.

Magánéletéről keveset tudunk, ennek oka, hogy Ritta írásaiban sohasem említi. Amit mégis tudni lehet: férje, Fehér Kálmán magántisztviselő volt, házasságukból két leánygyermek született. Boemm Ritta korának egyik legelismertebb művésze volt, házassága alatt sem vonult vissza a művészettől.

⁶⁴ TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám, 40. oldal

Több művészeti egyesület tagja volt, többek között a Nemzeti Szalonnak és a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Egyesületének. Utóbbinak választmányi tagja is volt, ami azért érdekes, mert csak kivételesen fordult elő, hogy nőművészek ilyen pozícióba kerültek. Számos díjat is nyert, köztük több állami akvarell-díjat, az 1908-as londoni kiállításon ezüstérmes lett. Művészetét még a férfi művészek is elismerték, azt tartották róla, hogy ő nem a női festők, hanem csakis a festők táborába tartozik. Ezért nem volt tagja kezdetben a Magyar Képzőművésznők Egyesületének, úgy érezte nélkülük is boldogul. Sikerei őt igazolták.

7.2. Nagy Sándorné Kriesch Laura (1879-1966)

1879-ben született Budapesten. Édesapja Kriesch János természettudós, egyetemi tanár, a budapesti Műegyetem rektora, a Méhészeti lapok és a Halászati lapok szerkesztője, az Országos Méhészeti Egyesület megszervezője, az MTA tagja volt. Az apjától eltérően Laura és testvére, Körösfői-Kriesch Aladár a művészetek iránt érdeklődött.

Laura 1895 és 1900 között a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatója, Undi Mariska évfolyamtársa volt. A századfordulón az első női képzőművészek közé tartozott, akik rajztanári oklevelet szereztek és az első nők közzé, akik megtagadták a kényelmetlen fűző viselését.

Megismerte a nála tíz évvel idősebb Nagy Sándor festőművészt, akivel 1902-ben hét évnyi jegyben járás után összeházasodtak. További képzőművészeti tudását férjétől kapta. Veszprémben telepedtek le. 1904-ben megszületett egyetlen gyermekük Nagy Laura Eszter. Laura testvére Körösfői-Kriesch Aladár 1904-ben Gödöllőn szövőműhelyet alapított, 1907-ben rábeszélte testvérét, hogy családjával költözzenek ők is Gödöllőre. A gödöllői művésztelep megalakulását ehhez az évhez kötik.

Házasságuk több volt egy átlagos házasságnál. Szoros művészi kapcsolat volt közöttük. 1904-től műveiket közösen alkották, és közösen is szignózták: az „N” betű körül egymásba fonódott „S” és „L” betűket használták. Ha az „N” betű bal oldali szárába „S” betűt írtak, akkor Nagy Sándor, ha „L” betűt írtak, akkor Kriesch Laura dolgozott többet az adott alkotáson.

Kriesh Laura szerény, csendes nő volt, aki azonban nagyon határozott élet és művészetszemlélettel bírt. Mivel együtt dolgozott férjével, így nem tudjuk elkülöníteni eszméit a Nagy Sándori eszméktől. Nem tartozott az emancipált nők táborába. Mindig is férje mögött a háttérben dolgozott. Nagy Sándor munkáihoz szecessziós keretdíszeket, gyermekeknek mesés rajzokat készített.

Remsey Ágnes Nagyobb Mozdulat című művében a következőket írta Nagy Sándor és Kriesh Laura kapcsolatáról:

*"Ő a mindenkori második szólam, aki meg tudja menteni a sérült dallamot. Ő az, aki Sándor számára az életet elviselhetővé, sőt kíváncssá szelídíti."*⁶⁵

Szellemi és életfelfogásbeli házasság volt az övék, melyben a nap bármely szakában a művészetet éltették és maguk is művészek voltak. Művészetük igen széles skálán mozgott: alkottak az iparművészetben, készítettek falképeket, karikatúrákat, könyvillusztrációkat, meseillusztrációkat, grafikákat, akvarellt, díszített rajzokat elsősorban az ifjabb korosztály számára. Számos munkájuk a gyermeki világot mintázza, melyek főleg a mesekönyv-illusztrációkban figyelhető meg. Közülük voltak olyanok, melyek a családnak készültek, de a többségük megjelent kiadásban is. Egyik ilyen alkotásuk a Gulliver kisasszony volt.

Kettősüket mindketten megörökítették egy-egy alkotásban: Laura az Allegória című rajzán, Sándor a Kettős portré és a Kertben című kompozíciókkal.

1920-ban Körösfői-Kriesh Aladár meghalt. Az ő halála és a gödöllői művésztelep felbomlása után Laura és Sándor a művésztelep szellemiségét tovább kívánták vinni. A két világháború között Kriesch Laura vezette a szövőműhelyet.

⁶⁵ *Felfedezett és felfedezésre váró életművek : művészsorsok a XX. század első felének magyar művészetében : tudományos ülés 1995. szeptember 29-30., [... összeáll. SALAMON Nándor] ; [szerk. RECZETÁR Ágnes], Szombathely, Szombathelyi Képtár, 1998, 11. oldal*

Kriesh Laura 1966-ban halt meg Gödöllőn. A művészházaspár sírját egy kétfelé ágazó kopjafa díszíti a gödöllői temetőben, ezzel jelképezve együvé tartozásukat. Remsey András munkájának két ágára csak a következő van rávésve: „*Pici néni*” és „*Sándor bácsi*”.

7.3. Undi Mariska (1877-1959)

1877-ben született Győrben. Édesapja Springholz Ferenc katonatiszt volt. Kisgyermekkorától rajzolt, tehetségét észrevette családja is, ezért házi rajztanárt fogadtak mellé, majd beírták az Országos Mintarajziskolába. Még tanuló éve alatt ismerkedhetett össze Kriesch Aladárral. Bejáratos volt a művész műhelyébe, nagy hatással volt rá az ott tapasztalt népművészet szeretete. Ez az élmény végigkísérte egész művészetét.

Az iskola elvégzésével rajztanári oklevelet szerzett. Egy ideig rajztanárként dolgozott a szabadkai állami tanítóképzőben, a tanítás azonban nem elégítette ki művészéhségét. Állami ösztöndíjért pályázott, majd annak megnyerésével szabadságoltatta magát munkahelyén. Gyűjtőútra indult először Kalotaszegre, Matyóföldre és a Sárközbe. Az ott gyűjtött tárgyak ihlette művekkel először állíthatott ki a Magyar Képzőművésznők Egyesülete kiállításain és az Iparművészeti Társulat pályázatain.

Állami ösztöndíjával 1903-ban Londonban, majd 1908-ban Párizsban folytathatta tanulmányait. Több országban képviselhette hazánkat iparművészeti kiállításokon. Gyermekszoba-berendezéssel és hímzéssel díjakat is nyert Milánóban és Torinóban. Egy művészleány arcképe c. pasztellképére 1911-ben a Nemzeti Szalonban 500 koronás díjat kapott. 1913-ban kinevezték a fővárosi Iparrajziskola tanárává, ekkor már éveken át tagja volt a gödöllői művésztelepnek. 1916-ban neki ítélték oda a Műbarátok 1000 koronás díját.

Undi Mariska pályafutásáról elmondható, hogy egyszerre volt ipar- és képzőművész is. Foglalkozott iparművészeti tervezéssel és kivitelezéssel. Festett külső falfestményeket budapesti épületekre és iskola homlokzatra, freskókat gyerekkórházba, arcképeket hazai és külföldi megrendelésre. Megbízást kapott például az Aréna úti Népszálló falképeinek és a Béke téri iskola freskóinak megfestésére. Tervezett gyermekszoba bútorokat, női ruhákat,

kalapokat, bútorokat, szőnyegeket és gyermekjátékokat. Bórdíszítési technikákat és hímzéseket is alkalmazott alkotásaiban.

Tagja volt a gödöllői művésztelepnek. Sokat találkozhatott ott a magyar képzőművészetre jellemző népmese- és mondavilág jellemző jelképeivel, motívumaival. A gödöllői művésztelepen ismerkedett meg későbbi férjével, Boér Jenővel. Házasságuk azonban rövid ideig tartott. Asszonynevét sem használta sohasem.

A két háború között újra tanított. Munkája mellett cikket írt, gyűjtő utakra járt, és alkotott. 1933-1936 között jelent meg ötkötetes műve Magyar hímvarró művészet címmel, melyet angol nyelven is kiadtak.

Undi Mariska volt a századfordulón a magyar szecesszió egyik elfogadott, sokoldalú, rendkívül termékeny női művésze. A hazai és nemzetközi érmek, díjak és állami ösztöndíjak mellett számos közfeladatot is kapott élete folyamán. Tagja volt a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők Egyesületének és a Magyar Képzőművésznők Egyesületének. Rendszeresen szerepelt a Nemzeti Szalon és a Műcsarnok különböző tárlatain. Megtestesítette a „több lábon álló női modell” képét, mivel rajztanári munkája mellett képző- és iparművészként is nagy sikerekkel dolgozhatott. Munkáiba belecsempészte a hagyományos női munkát, a hímzést és a különböző textilmunkákat is, melyek a legnehezebb időkben is biztosították számára a megélhetést.

1959-ben Budapesten helyezték végső nyugalomra.

7.4. Soós Elemérné báró Korányi Anna (1870-1947)

Nagykállóban született 1870-ben nemesi család sarjaként. Édesapja báró Tolcsvay Korányi Frigyes főrendházi tag, orvos, egyetemi tanár volt. Magántanulóként végezte tanulmányait, majd beiratkozott Budapesten a Mintarajziskola Női Festőiskolájába. Ezután tovább képezte magát a szolnoki művésztelepen, Párizsban, Londonban, Münchenben, Olaszországban.

Mesterei közt tudható Deák Ébner Lajos és Lotz Károly. 1887-től Budapesten rendszeresen szerepelt csoportos tárlatokon főleg virág- és tájképekkel, képmásokkal (például Aratás után, Őszi levelek, Az obsitos).

Műveit több külföldi kiállításon is megismerhették. Ott találkozott először női művészegyesületekkel, melyeknek tagjává vált. Miután Magyarországon is nehéz, vagy egyáltalán nem lehetett nőként egyesületben bekerülni 1908-ban elhatározta, hogy megalapítja hazánkban a Magyar Képzőművésznők Egyesületét, melynek elnöke lett. Az egyesület létrehozásával az volt a célja, hogy a magyar festő-, szobrász-, építész- és iparművésznőket egy „csapatba” szervezze, kiállításokat rendezzen számukra, erkölcsi és anyagi érdekeiket védje. Az évek múlásával elérte azt, hogy nem csak bekerült, de némely férfi egyesület választmányi tagjává is választották. A női egyesület megalapításakor tagokká váltak családtagjai, arisztokrata és nagypolgár ismerősei. A többi hasonló háttérű művésznő is így járt el.

Az egyesület megalapításától függetlenül már az 1910-es évek elején hazánkban is elismert festőművésznek számított. A magyar állam több képet is vásárolt tőle. Ilyen például az Orosz fogoly 1916-ban keletkezett festménye. Az Orosz fogoly mellett számos festménye készült hasonló témában. Így a művészettörténészek úgy vélik, hogy hadifestőként dolgozhatott az első világháború alatt. 48-as honvédek című képét a Hadtörténeti Múzeum vásárolta meg 1920-ban.

Családi állapotáról annyit tudunk, hogy férje szintén nemes, Sóvári Soós Elemér ezredes katonatiszt volt. Az 1910-es években az egész család Budapesten egy Erzsébet körúti házban élt.

Nemesi háttérével és egyesületével szerzett kiváltásokkal soha sem élt vissza. Művészpályáját nagyon komolyan vette: folyamatosan jelen volt hazai és nemzetközi kiállításokon, saját maga és kortársai számára próbálta kiharcolni a nők érvényesülését. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy első saját életmű kiállítása csupán 1931-ben nyílhatott meg a Nemzeti Szalonban.

Művészi és szervezői tehetségét a kortárs festők is elismerték.

1947-ben Budapesten hunyt el.

Az esettanulmányokból jól kitűnik, hogy a lehetséges női szerepeknek milyen széles skálája valósult meg a századfordulóra.

Míg a 19. században a jómódú középréteg és az arisztokrácia női tagjai csak kedvtelésből foglalkoztak képzőművészettel - a társadalmi elvárásoknak megfelelően - addigra a századelőre már hivatássá vált ez a művészi pálya. A tanulmányozott korszak művésznői már hivatásukként gondoltak munkájukra, ezért nem volt számukra kielégítő a magán tanárok által megszerzett tudás, intézményesített keretek között képezték magukat.

A művésznők egy része a családjuk miatt időszakonként feladta hivatását, mások azonban elsőrendűnek tekintették ezt a fajta szerelmet, nem csak kiállításokon szerepeltek, hanem megélhetésükké is vált.

A művész házaspárok esetében találunk arra példát, hogy a házastársak művészetükkel elnyomták egymás tehetségét, de ugyanakkor olyan párokat is fel tudunk mutatni, akik egymással szimbiózisban - akár együtt alkotva - élve egymás sikerét múlták felül.

Egyedülállók helyzete speciális volt, hiszen egyedüllétük nem feltétlenül jelentette azt, hogy valaki rossz családi helyzete miatt nem ment férjhez. Sőt általánosságban az mondható el, hogy a házasságnál fontosabbnak tartotta művészi karriere kibontakozását, ezért nem volt motivált a családalapításban, vagy ugyan házasságot kötött, de az csak rövid ideig tartott.

8. fejezet – Összegzés

Munkám fő kérdése az volt, hogy tudtak-e társadalmi rangot elérni a támogatott és kevésbé támogatott képzőművésznők a századfordulón kibontakozott művészvilágban. Milyen nehézségekbe ütköztek tanulmányaik és később művészi pályájuk során.

A 19-20. század fordulóján a hagyományos női szerepek mellett megjelentek újabbak. A nők külső kényszerből, vagy belső indítatásból egyre gyakrabban választottak maguknak valamilyen hivatást. Ezt az új hivatást gyakran a képzőművészetben találták meg. Fényes sikereket érthettek el, mellyel akár a magyar társadalom elitjébe is emelkedhettek. Ugyanakkor ez a pálya akár tisztességes jövedelmet is biztosított számukra.

Érdekes kérdés, hogy a képzőművészet mennyire jelentett számukra karrierlehetőséget, vagy egyáltalán erről volt-e szó, nemcsak hasznos időtöltésről; milyen szinten tudtak professzionálisan alkotni, vagy csak amatőrként tevékenykedtek. Emellett – ami a férfiak számára is fontos volt – hogyan tudták összeegyeztetni a tradicionális női szerepeket az új hivatással.

A nők képzőművészetben betöltött szerepéről nem volt egyértelműen pozitív a vélemény a férfitársadalom részéről. Bár a kezdetekben még kíváncsisággal figyelték a nők előretörését a művészpályán, később szakmai féltékenységből adódóan konkurenciát láttak bennük.

Éppen ezért a képzőművésznők szakmai téren a megkülönböztetés számos formájával találkozhattak. Ez a fajta diszkrimináció már a felsőfokú tanulmányok során megtalálható: például a Mintarajztanodában a művésznőnövendékek a férfiaktól elkülönítve és nem ugyanazt tanulták. Később ugyan folyamatos kísérletek zajlottak a felsőfokú oktatás egységesítéséért, a kérdés véglegesen az 1920-as főiskolai reformmal oldódott meg. Noha a korban más alternatív oktatási formák is léteztek (magántanárok), a főiskola fontosságát jelzi, hogy a fiatalabb művészgeneráció igyekezett bekerülni az intézmény hallgatói táborába. Ez azt is mutatja, hogy a képzőművészet stabil szakmává kezdett válni a nők terén is.

Számos szervezet jött létre: a férfiakat tömörítő Országos Magyar Képzőművészeti Társulat és a nők jogait védő Magyar Képzőművésznők Egyesülete. Ugyanakkor jellemző az alternatív szerveződés és a fragmentálódás is más értelmiségi pályákhoz hasonlóan.

Elgondolkodtató, hogy a nők, mint a képzőművészet új képviselői, hogyan győzik meg az ellenkező nem képviselőit tehetségükről. Számos akadályt gördítettek eléjük (például: kiállításról való kiszavazás), de végül mégis rejtve vagy nyíltan elismerték szerepüket és helyüket a magyar képzőművészetben. Jelenlétük azért is különösen fontos, mert fellépésükkel a saját nemük nem műértő, vagy műkedvelő tagjait is be tudták vezetni a művészet világába, ezzel is segítve egy művészetet támogató és szerető réteg kialakítását, valamint a hazai közízlés formálását.

A nők által elindított misszió sikeresnek bizonyult, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a női művészet megerősödése, a művésznők számának folyamatos növekedése, amely már visszafordíthatatlanná vált a századforduló után.

Felhasznált irodalom

Könyvek

BICSKEI Éva: *Nők az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda- És Rajztanárképezdében 1871 és 1908 között = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskolaig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

BICSKEI Éva: *A női osztály = A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskolaig*, szerk. BLASKÓNÉ Majkó Katalin, SZŐKE Annamária, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002.

<http://www.mke.hu/mintarajztanoda/konyv2-07.htm>

BICSKEI Éva: *Műkedvelés és professzionalizáció között, Nők képzőművészeti oktatásának intézményesülése az első világháborúig*, Korall 5-29.oldal

<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00009/pdf/01bicskeieva.pdf>

ÉRI Gyöngyi: *A magyar századforduló: 1896-1914*, Budapest, Corvina, 1997

GELLÉR Katalin: *A Gödöllői Művésztelep*, Budapest, Corvina, 1987.

GELLÉR Katalin: *Három művésznő a századelejéről = Felfedezett és felfedezésre váró életművek: művészsorsok a XX. század első felének magyar művészetében: tudományos ülés 1995. szeptember 29-30., [összeáll. Salamon Nándor], [szerk. Reczetár Ágnes], Szombathely, Szombathelyi Képtár, 1998.*

KÉRI Katalin: *Hölgyek napernyővel: nők a dualizmus kori Magyarországon, 1867-1914*, Pécs, Pro Pannonia, 2008.

KESERÜ Katalin: *A századforduló*, Budapest: Kijárat, 2007.

Modern magyar nőművészettörténet, szerk KESERÜ KATALIN, Budapest: Kijárat, 2000

NAGY Katalin S.: *Nők a magyar képzőművészetben = Szerep és alkotás : női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*, Debrecen, Csokonai, cop. 1997.

ROMSICS Ignác: *Magyarország története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2008.

SZÉKELY Bertalan: *A figurális rajz és festés elvei: melyek a M. Kir. Országos Mintatanoda...*, Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1877.

Szerep és alkotás: női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben, szerk. NAGY Beáta, SÁRDI Margit, S., Debrecen, Csokonai, cop. 1997.

SZÍVÓS Erika: *A magyar képzőművészet társadalomtörténete 1867-1918*, Budapest, ÚMK, 2009.

SZÍVÓS Erika: *Műkedvelők vagy hivatásos művészek? = Rendi társadalom, polgári társadalom*, szerk. VARGA László, Á., Debrecen, Csokonai K., 1987.

TÁBORI Kornél: *Magyar Művésznők*. Pesti Napló, 4. melléklet az 1912. december 25-iki karácsonyi számához, 304. szám

Vasárnapi Újság, 1871. november 19.

Vasárnapi Újság, 1885. október 11.

Vasárnapi Újság, 1909. 56. évfolyam, 17. szám.

Tanulmányok

DÓZSA Katalin, F.: *A nők és a képzőművészet kapcsolata a XIX-XX. század fordulóján*, Új Művészet, 1991-2 9. szám

PETŐ Andrea: *A nőtörténetírás története*, 2009/4.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/notortenetiras_tortenete/

GELLÉR Katalin: *Nőkérdés a művészetben. Festőnők a gödöllői művésztelepen*, Rubicon, 2007/8.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/nokerdes_a_muveszetben_festonok_a_godolloi_muvesztelepen/

Holnapok

Képzőművészeti Főiskola

www.mke.hu

Holdnövérek: *A nőművészek helye, helyzete és szerepe a XX. századi magyar művészetben*

<http://holdnover.uw.hu/nomuveszekhelye.html>

Iqdepo: *Magyar nők a dualizmus korában: A nők hivatásáról*

<http://iqdepo.hu/dimenzio/21/21-03-03.html>